

ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ З ЇЇ ОСОБЛИВОСТЯМИ, ЗДІБНОСТЯМИ І ВЛАСТИВОСТЯМИ

УДК 17.026.4:101.3 (477)

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2020-1-9>**Костенко Мирослава Терентіївна**

аспірантка кафедри філософії

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

вул. Остроградського 2, Полтава, Україна

ФІЛОСОФСЬКА ЕКСПЛІКАЦІЯ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ

У час соціально-економічних, політичних перетворень у державах із давніх-давен рушійною силою є нація і її моральні цінності. Сьогодні наша держава стоїть на шляху розвитку громадянського суспільства, у якому неможливі зміни без урахування ціннісної сфери суспільства. На жаль, питання гострого нівелювання людської честі та гідності відкрите ще зі здобуття незалежності, підтвердженням цього стали Революція гідності, анексія Криму, війна на Сході України. Сьогодення характеризується зневажливим ставленням членів нашого суспільства до таких найважливіших особистісних людських цінностей, як честь і гідність. У сучасній свідомості гідність і честь людини визнаються основоположними цінностями суспільства, а їх порушення спричиняло відповідне до уявлень людей різних часів адекватне суспільне реагування, вони завжди були та залишаються об'єктом захисту як із боку моралі, так і з боку права.

Метою статті є етико-філософське дослідження понять честі й гідності.

У статті проаналізовано різноманітні етико-філософські конотації честі і гідності людини. З урахуванням класичних досліджень із філософії й етики, сучасних інтерпретацій визначено особливості трактування людських честі і гідності, ознаки їхньої подібності та відмінності. Автором досліджено сучасні процеси деактуалізації, руйнації духовних основ соціуму, що зумовлюють нехтування загальнолюдськими цінностями, зокрема честю і гідністю.

Чесць визначено як моральний феномен, що є зовнішнім суспільним визнанням учинків людини, її заслуг, гідність – як внутрішню впевненість у власній цінності, почуття самоповаги, які проявляються в опорі будь-яким спробам зазіхнути на свою індивідуальність і певну незалежність. Чесць і гідність – показники моральної цінності людини, еталони для визначення моральності людини, яка представляє певну соціальну групу.

У результаті опрацювання достатньої кількості вітчизняних та закордонних джерел автор визначає честь і гідність людини, з урахуванням їхніх подібності та відмінності, як взаємопов'язані та взаємозумовлені етичні категорії, вивчення яких у сучасному філософському дискурсі є невід'ємним процесом розвитку громадянського суспільства нашої держави.

Ключові слова: *чесць, гідність, категорія, філософія, людське буття, трактування, феномен, особистість.*

Вступ. Одними з найдавніших етичних категорій людського буття є чесць та гідність, проте дотепер вони не мають досить ясного трактування. Чинниками зазначеного явища є суперечливість проявів честі і гідності нівелювання цих феноменів українським суспільством, деформація та руйнація духовних основ соціуму, втрата відчуття національної єдності та самоідентифікації.

Значення честі та гідності в житті людини дедалі частіше деактуалізується. Варто сказати, що деструктивні процеси загальнолюдських цінностей (серед яких визначальна роль належить честі й гідності) зачепили, на жаль, усі верстви суспільства, проникли у сфери освіти, армію, органи державної влади, спричинили гостру необхідність відродження культури че-

сті та гідності на якісно новій основі та необхідність дослідження природи й метаморфоз особистих і громадянських чеснот в українському соціумі. Ситуація, що склалася в Україні останнім часом, вказує на актуальність глибинного вивчення феномену людської честі, її зв'язку з особистою та національною гідністю, що є ключем до відродження духовних основ українського суспільства.

Мета та завдання. Метою статті є філософське обґрунтування людської честі і гідності.

Завданнями дослідження є:

- опрацювання творів класиків європейської філософії;
- визначення спільних та відмінних рис честі та гідності;
- аналіз особливостей людських честі та гідності як етичних категорій у науковому дискурсі сьогодення;
- характеристика сучасних етико-філософських поглядів на взаємозв'язок честі та гідності.

Попередні дослідження. Етико-філософською базою дослідження експлікації честі і гідності стали твори класиків європейської філософії і наукові доробки сучасних дослідників. Праці І. Канта, Ф. Шіллера, Т. Гоббса, К. Маркса, І. Екштейна, А. Шопенгауера є безпосередніми джерелами вивчення витоків уявлень про честь та гідність особистості, завдяки яким розуміємо, що ці етичні категорії є фундаментальними як в людському існуванні, так і у взаємодії осіб у суспільстві.

Ілюстрацією сучасного розуміння людських честі та гідності стали дисертації К. Безроднової та О. Войнова. О. Войнов досліджував честь як особливий феномен буття людини й увів у науковий дискурс поняття «світ честі» і «світ не-честі», якими пояснив дві сфери існування сучасного соціуму. К. Безроднова, актуалізуючи роль честі і гідності, виокремила спільні та відмінні риси зазначених етичних категорій.

Вітчизняні дослідниці О. Костащук і М. Альчук визначили особливості взаємозв'язку честі та гідності, акцентували увагу на їхній важливості в ціннісній сфері особистості, суспільних відносинах, існуванні держави.

Результати. Сьогодні тема людських цінностей, честі та гідності актуальна як ніколи. Честь і гідність – етичні категорії, що нерозривно пов'язані одна з одною, найчастіше розглядаються парно, оскільки є поняттями взаємозв'язаними й взаємозумовленими.

У процесі вивчення філософської експлікації понять честі та гідності вважаємо за необхідне звернутися до опрацювання класиків європейської філософії. Так, І. Кант, характеризуючи людську гідність, указував на незаперечність, вроджену цінність людини, даючи цьому таке пояснення: «Належність до роду людського (die Menschheit), сама вже гідність». Гідність філософом розумілася як високе почуття самоповаги, переконання особистості у власній моральній цінності, а також визнання моральної цінності інших людей. Отже, згідно з думкою мислителя, абсолютно будь-яка людина з народження має гідність [6, с. 47].

Згодом поняття про гідність людини ускладнювалося, ставало всеосяжним і багатошаровим. Німецький філософ Ф. Шіллер у творі «Про грації і гідність» визначав гідність як «панування моральної сили над інстинктами» [11, с. 122]. Свобода духу, що прирівнювалася до гідності, була визначена мислителем як об'єктивне начало. У філософському творі «Левіафан» англійський філософ-матеріаліст Т. Гоббс говорив про те, що гідність людини залежить від її здібностей і чеснот: «Гідність людини – річ, яка не залежить від її вартості або цінності, а також від заслуг, і є спеціальним даруванням або здатністю до того, гідним чого її вважають» [4, с. 25].

Отже, гідність являє собою складне поняття, є фундаментом прав людини, а права людини, у свою чергу, призначені для захисту гідності особистості. Гідність – це специфічна форма самосвідомості цінності своєї особистості. К. Маркс, коли говорив про неї, підкреслював, що це «саме те, що найбільше підносить людину, що надає її діяльності, усім її прагненням найвищого благородства» [10, с. 351].

Поняття людської честі є не менше складним і цікавим за поняття гідності. Німецький філософ І. Екштейн розглядав поняття честі у двох паралельних позиціях: честь як духовне «я»

людини, тобто внутрішню честь, і честь як етичну оцінку особистості, тобто зовнішню честь. Водночас внутрішня честь і зовнішня честь, як зазначав мислитель, абсолютно не пов'язані одна з одною [13, с. 21]. Визначення поняття внутрішньої честі І. Екштейн зводив до двох категорій, визначених за напрямками поглядів авторів. У першій групі були ті, хто називав честь внутрішньою оцінкою (наприклад, А. Шопенауер), ідеальною квінтесенцією поняття особистості, відбиттям від свідомості інших свого розуміння про цінність людини та її моральне значення [13, с. 24]. До другої групи належать міркування про честь як зовнішню оцінку та пряму залежність цього феномену від суспільного життя.

Отже, честь є складним морально-етичним поняттям, що не має чіткого трактування, оскільки немає однозначної думки про її глибинні аспекти, вимір, зміст. Як зазначила К. Безроднова, складність феномену честі полягає в русі від зовнішнього визнання до внутрішнього бажання цього визнання: честь – це те, що людина повинна завойовувати протягом свого життя. Поняття честі пов'язане із соціальним статусом людини, її відповідністю вимогам і очікуванням, що встановлені групою, до якої вона належить, від якої отримує громадське схвалення [2, с. 29].

Вияв гідності полягає в русі від духовного світу до суспільного визнання. Поняття гідності є більш універсальним, воно підкреслює роль особистості як представника роду людського. Тому незалежно від соціального статусу людина володіє гідністю морального суб'єкта, яка повинна підтримуватися нею і бути присутньою в суспільній оцінці її особистості. Інакше кажучи, гідність – це об'єктивна цінність особистості, яка може бути не пов'язана з її визнанням або усвідомленням: гідність належить людині від народження.

Отже, честь – це оцінка особистості з позиції соціальної групи, конкретного історичного співтовариства; гідність – це оцінка з погляду людства, його загального призначення. Тому почуття честі викликає бажання піднятися і бути першим у соціальній групі. Почуття ж власної гідності засновано на визнанні принципової моральної рівності з іншими людьми.

Окрім відмінностей, між честю і гідністю існує певний зв'язок і складна взаємна узгодженість. К. Безроднова влучно зазначила, що потреба в честі, її визнанні, повазі, авторитеті виявляється в тих, хто цінує свою гідність. Людина, яка має почуття власної гідності, повинна бути честолюбною. Однак не обов'язково в людини з високим почуттям власної гідності високо розвинене й честолюбство [2, с. 39].

В. Войнов проаналізував розмаїття підходів до визначення феномену честі та зазначив, що почуття честі виникає як результат межових ситуацій, коли людина опиняється перед складним вибором. Справжність, що виникає в результаті переживання межових ситуацій, є екзистенціальним буттям, способом вияву глибинної індивідуальності, самості особистості, на протигагу впливу буденного життя, який спотворює індивідуальність [3, с. 219]. Дослідник увів два поняття вияву честі в суспільстві – «світ честі» та «світ не-честі». Між цими світами існують несиметричні відносини, що мають характер заперечення і взаємного прагнення протилежностей. Граничний світ честі, маючи надлишок сили й енергії, прагне реалізувати їх, спрямовуючи на надання форми і сенсу пасивному й аморфному світові не-честі. Ці відносини мають характер відносин між світом мужності і жіночності. Світ не-честі, будучи пасивним і аморфним, позбавленим сенсу існування і повним страху, чекає, щоб бути впорядкованим і заплідненим світом честі. У граничному вимірі буття розвивається цілеспрямована людина честі, яка має гіпертрофовані мужні риси і часто наповнена граничною жорстокістю до опонентів. В екзистенціальному просторі метаграничного буття відбувається поєднання мужніх та жіночних рис, у результаті чого можлива людина так званої «океанічної честі». Світ честі створює особливе середовище, яке проводить добір людей за певними якостями. Угору підіймаються ті, кому притаманні безкорисливість, зневага до життя і внутрішня цілісність, чесність і честь. Спускаються донизу брехливі, нецілісні, жадібні і боягузливі. Саме завдяки такому типу добору середовище, створюване світом честі, підносить на вершину суспільства справжніх лідерів, людей самодостатніх, високоетичних і неприв'язаних, опускає водночас до підніжжя суспільства тих, чий страх і жадібність не дозволяють бути далекоглядними.

Неможливо не погодитися з думкою дослідника про те, що розвиток культури честі необхідний для створення внутрішнього духовного і соціального середовища, що культивує кращі

риси людини: чесність, гідність, патріотизм, відданість, цілісність. Отже, розвиток культури честі є каталізатором сили духу і стійкості у кризових умовах не лише окремої людини, але і цілого соціуму. Тому культура честі здатна вирішувати проблеми корупції, збільшення соціальної єдності, цілісності, суверенності і незалежності України у відносинах з іншими країнами, зростання поваги до неї на світовій арені [7, с. 220].

В етичних дослідженнях українських філософів «честь» і «гідність» уживаються як співвідносні поняття, хоч досить часто аналізуються їхні подібності та відмінності. Так, М. Альчук пов'язує гідність із визнанням самоцінності кожної людини, а також з її конкретними чеснотами та соціальним статусом. У першому значенні, на думку дослідниці, гідність як самоцінність людина отримує разом із життям, а честь як цінність особистості є набутою протягом життєвого досвіду. У другому – гідність як чеснота, близька до честі, яку необхідно «заробити та заслужити» протягом життя. Честь, за трактуванням М. Альчук, за своєю суттю утворює диференціацію та відмінність можливостей людей у суспільстві.

Отже, гідність як моральне самоусвідомлення, самооцінка розкриває внутрішнє визнання та самоповагу, а честь є зовнішнім визнанням, оцінкою особи іншими людьми [1, с. 48].

Нині в межах етико-філософського дослідження честь визначається як особлива властивість особистості, що виявляється в усвідомленні нею своєї цінності як об'єкта і суб'єкта культури. Честь як етична категорія актуалізує моральне ставлення людини до себе, а також суспільне ставлення до неї загалом, є безумовною цінністю кожної людини.

Можна констатувати, що честь як етична категорія – це моральне ставлення людини до себе і до неї з боку соціуму, що виявляється в розумінні власного статусу, цінності, моральних заслуг. З одного боку, честь – комплексне морально-етичне та соціальне поняття, пов'язане з оцінкою особистісних якостей людини, а з іншого – це невід'ємне, властиве людині почуття її індивідуальності.

У педагогіці та психології честь розглядають як певне почуття особистості, в етико-філософських розвідках – як культурно-антропологічний феномен. Проте в яких би конотаціях не вивчалася ця категорія, вона завжди свідчить про історичну зумовленість, можливість її зміни на тому чи іншому етапі розвитку суспільства. Тому досить часто честь досліджується крізь призму історичних періодів та подій [7, с. 38].

Можна впевнено стверджувати, що честь – це поняття моральної свідомості людини, що містить моменти усвідомлення індивідом свого громадянського значення й визнання цього значення товариством. Будучи формою прояву ставлення індивіда до себе й суспільства до індивіда, честь відповідним чином регулює поведінку людини і ставлення до неї з боку оточення. Честь – це позитивна соціально-моральна оцінка людини чи організації, авторитет, репутація, це одна з головних моральних якостей, вищий ступінь чесності, порядності, благородства.

Отже, вивчення змісту поняття «честь» як філософсько-етичної категорії дозволяє нам зробити такі висновки. Честь як філософсько-етична категорія – це один із показників моральної цінності людини, за допомогою якого визначається моральність як окремої людини, колективу, так і суспільства загалом. Честь – це зовнішнє визнання, оцінка дій людини з боку інших. Категорія честі в етиці пов'язується із суспільною оцінкою і визнанням моральних заслуг людини як представника певної спільноти і як виконавця конкретної соціальної ролі. Почуття честі розглядається як зовнішня моральна якість особистості, благородство душі та чисте сумління; як високе соціальне звання; як сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці; як знак уваги, пошани до себе та до оточення. Честь як властивість зовнішнього світу особистості – відчуття й рівень усвідомлення людиною своїх особистісних можливостей, а також постійне прагнення до їх удосконалення не тільки через духовне самозбагачення, а й через практичну участь у процесі створення морального потенціалу людства [7, с. 39].

Висновки. У результаті ретельного опрацювання етико-філософських розвідок маємо підсумувати, що честь як моральний феномен є насамперед зовнішнім суспільним визнанням учинків людини, її заслуг, що проявляється в шануванні, авторитеті, славі.

Тому почуття честі, внутрішньо властиве особистості, пов'язане із прагненням досягти високої оцінки з боку оточення. Гідність – це передусім внутрішня впевненість у власній цінності, почуття самоповаги, які проявляються в опорі будь-яким спробам зазіхнути на свою індивідуальність і певну незалежність. Якщо гідність особистості визначається передусім її власною свідомістю, має суб'єктивне забарвлення, то честь – це насамперед об'єктивна, суспільна оцінка особистості, що характеризує неопорочену репутацію людини в суспільстві.

Чість і гідність – показники моральної цінності людини, еталони для визначення моральності людини, яка представляє певну соціальну групу. Здійснивши філософську експлікацію обох понять, розуміємо, що суспільне визнання, повага до честі та гідності (їх захист) є невід'ємним елементом існування та функціонування суспільства.

Список використаних джерел

1. Альчук М. Філософсько-правовий вимір проблем гідності людини. *Софія*. 2014. № 2. С. 47–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sophia_2014_2_13.
2. Безроднова К. Честь и достоинство как теоретико-правовые понятия (историко-правовое исследование) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Челябинск, 2014. 162 с.
3. Войнов О. Честь як феномен людського буття. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8403/1/Voynov.pdf>.
4. Гоббс Т. Сочинения : в 2-х т. Москва : Мысль, 1991. Т. 2. 731 с.
5. Дедюлина М. Этика : учебно-методическое пособие. Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2005. 100 с. URL: [2005https://uchebnikfree.com/etika/tema-chest-dostoinstvo.html](https://uchebnikfree.com/etika/tema-chest-dostoinstvo.html).
6. Кант И. Основы метафизики нравственности. Сочинения : в 6-и т. Москва : Мысль, 1783. Т. 4. Ч. II. 544 с.
7. Костащук О. Феномен честі у психології. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2016. Вип. 140. С. 36–39.
8. Ликсунова А. Честь и достоинство как аксиологические категории. URL: <https://research-journal.org/philosophy/chest-i-dostoinstvo-kak-aksiologicheskie-kategorii/>.
9. Ликсунова А., Тараданов А. О ценности, достоинстве и чести: логика понятий. *Философская мысль*. 2016. № 12. С. 139–146. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=21217.
10. Маркс К., Энгельс Ф. Из ранних произведений. Москва, 1956. 647 с.
11. Шиллер Ф. О грации и достоинстве. Собрание сочинений : в 6-ти т. Москва : Художественная литература. 1957. Т. 6. С. 115–169.
12. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости. Москва : Экспо, 2015. 640 с.
13. Экштейн И. Честь в философии и праве. Санкт-Петербург, 1895. 52 с.

References

1. Alchuk, M. (2014). Filosofska-pravoviy vimir problem gidnosti lyudini [Philosophical and legal dimension of human dignity problems]. *Sofiya*. 2014. № 2. 47–49. Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sophia_2014_2_13 [in Ukrainian].
2. Bezrodnova, K. (2014). Chest i dostoinstvo kak teoretiko-pravovyye ponyatiya (istoriko-pravovoye issledovaniye) [Honor and dignity as theoretical and legal concepts (historical and legal research)]. *Dis. kand. yurid. nauk. Spetsialnost: 12.00.01 – teoriya i istoriya gosudarstva i prava; istoriya ucheniy o prave i gosudarstve; [Mesto zashchity: Yuzhno-Ural'skiy gosudarstvennyy universitet]*. Chelyabinsk, 162 p. [in Russian].
3. Dedyulina M.A. (2005) *Etika: Uchebno-metodicheskoye posobiye*. Taganrog: Izd-vo TRTU, 100 p. 2005. URL: <https://uchebnikfree.com/etika/tema-chest-dostoinstvo.html> [in Russian]
4. Ekshteyn, I. (1895). “Chest v filosofii i prave” [“Honor in Philosophy and Law”]. SPb., 52 p. [in Russian].
5. Gobbs, T. (1991). *Sochineniya v 2 tomakh* [Essays in 2 volumes]. T. 2. M.: Mysl', 731 p. [in Russian].
6. Kant, I. (1783). *Osnovy metafiziki нравственности* [Foundations of the metaphysics of morality]// *Sochineniya v shesti tomakh*. M.: Mysl'. T. 4. CH. II. 544 p. [in Russian].

7. Kostashchuk, O. (2016) Fenomen chesti u psikhologii [The phenomenon of honor in psychology]. *Visnik Chernigivs'kogo natsional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni T.G. Shevchenka*. Vip. 140. Chernigiv: CHNPU. 36–39. [in Ukrainian].
8. Liksunova, A. (2016). Chest' i dostoinstvo kak aksiologicheskie kategorii. URL: <https://research-journal.org/philosophy/chest-i-dostoinstvo-kak-aksiologicheskie-kategorii/> [in Russian].
9. Liksunova, A., Taradanov, A. (2016). O tsennosti, dostoinstve i chesti: logika ponyatiy [On value, dignity and honor: the logic of concepts] // *Filosofskaya mysl'*. № 12. 139–146. DOI: 10.7256/2409-8728.2016.12.2121. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=21217 [in Russian].
10. Marks, K., Engel's, F. (1956). Iz rannikh proizvedeniy [From early works]. M., 647 p. [in Russian].
11. Shiller, F. (1957). O gratsii i dostoinstve [About grace and dignity]. M.: Khudozhestvennaya literatura. T. 6. S. 115–169 [in Russian].
12. Shopengauer, A. (2015). Aforizmy zHITEYSKOY mudrosti [Aphorisms of worldly wisdom]. M., izd. Ekspo, 640 p. [in Russian]
13. Voynov, O. (2016). Chest yak fenomen lyuds'kogo buttya [Honor as a phenomenon of human existence]. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8403/1/Voynov.pdf> [in Ukrainian].

Kostenko Miroslava Terentiyivna

Postgraduate Student at the Department of Philosophy
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
2, Ostrogradskogo str., Poltava, Ukraine

PHILOSOPHICAL EXPLANATION OF HONOR AND DIGNITY

In the time of socio-economic and political transformations in the state, the nation and its moral values have long been the driving force. Today, our state stands on the path to the development of civil society, in which change is impossible without taking into account the value sphere of society. Unfortunately, the open question of acute leveling of human honor and dignity has stood since the beginning of our state's existence, as evidenced by the Revolution of Dignity, the annexation of Crimea, and the war in eastern Ukraine. Today is characterized by the contemptuous attitude of members of our society to such important personal human values as honor and dignity. In modern consciousness, human dignity and honor are recognized as fundamental values of society, and their violations have received adequate social response to the ideas of people of different times and have always been and remain the object of protection by both morality and law.

*The **purpose** of the study is an ethical and philosophical study of the concepts of honor and dignity.*

The article analyzes various ethical and philosophical connotations of human honor and dignity. Taking into account the classical research in philosophy and ethics and modern interpretations, the peculiarities of the interpretation of human honor and dignity, signs of their similarities and differences are determined. The author investigates modern processes of deactualization, destruction of the spiritual foundations of society, which lead to the neglect of universal values, including honor and dignity.

Honor is defined as a moral phenomenon that is an external public recognition of human actions, merits, dignity – as an inner confidence in their own worth, a sense of self-esteem, which is manifested in resistance to any attempts to encroach on their individuality and independence. Honor and dignity are indicators of a person's moral value, standards for determining the morality of a person who represents a certain social group.

Studying a sufficient number of domestic and foreign sources, the author defines the honor and dignity of man, taking into account their similarities and differences, as interconnected and interdependent ethical categories, the study of which in modern philosophical discourse is an integral part of civil society.

Key words: honor, dignity, category, philosophy, human existence, interpretation, phenomenon, personality.